

'Zaai uw zaad in de morgen en laat uw hand tegen de avond niet rusten, want gij weet niet, of het ene gelukken zal of het andere, dan wel of beide tezamen goed zullen zijn.'

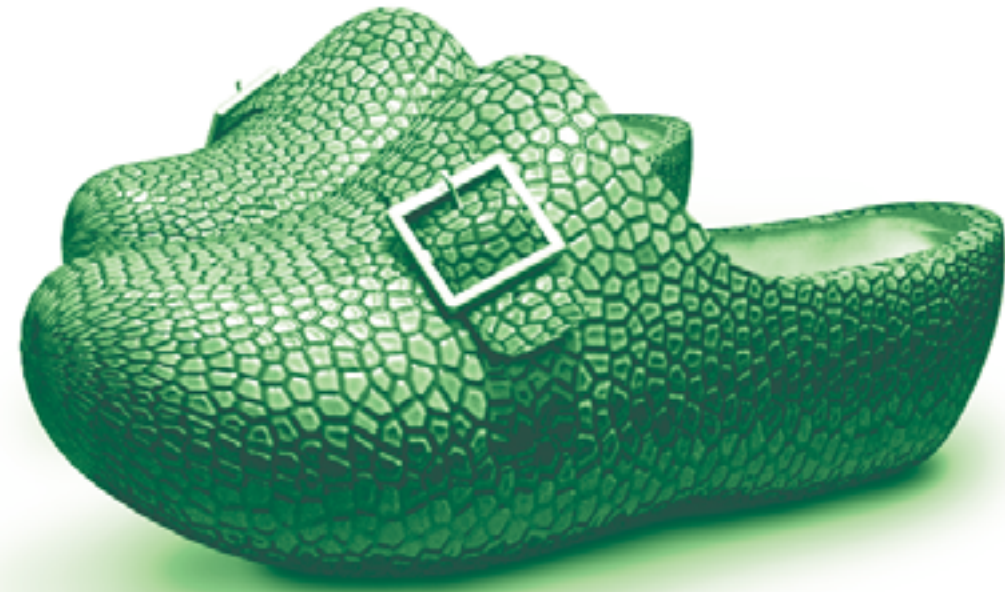
(Bijbel, Prediker 11:4).

Bert Smit

Toekomst voor de Nederlandse akkerbouw

Het afgelopen najaar hebben veel akkerbouwers zich afgevraagd of hun bedrijf nog wel toekomst heeft. Aardappelprijzen van 1,5 à 2 eurocent per kg en uien die 'gratis' van het land gehaald mochten worden, zijn niet bepaald ingrediënten voor een optimistische hutspot. De Brusselse plannen rond het suikerbeleid smaken verre van zoet en de berekende bedrijfstoelagen ter vervanging van gewas- en dierpremies voor sommige boeren uitgesproken bitter. De afname van die toeslagen in de komende jaren schept het beeld dat de Nederlandse akkerbouwer steeds meer overgeleverd zal zijn aan de grillen van de wereldmarkt.

In de jaren vóór de Tweede Wereldoorlog hebben langere tijden van grote armoede en kortere tijden van rijkdom de Nederlandse akkerbouw gekenmerkt. Overschotten en tekorten aan graan waren daarvoor hoofdverantwoordelijk. Een soortgelijk beeld zien we in het begin van de 21e eeuw met aardappelen en uien, maar dan in kortere cycli: één keer in de drie tot vijf jaar zijn de prijzen goed doordat in (een deel van) Europa de oogst klein is. Zij die in jaren van wateroverlast, droogte of andere ongunstige weersomstandigheden toch nog wat te verkopen hebben, varen daar wel bij. Of, zoals een akkerbouwer nabij de LEI-locatie in Lelystad wel eens zegt: 'Het is een ramp als er geen ramp optreedt'.

Concurrenten, vraagveranderingen en strengere eisen

De in Nederland verkochte tafelaardappelen komen in toenemende mate uit Frankrijk. Als de Nederlandse telers ze niet meer kunnen leveren met de gewenste kwaliteit, dan staan er wel buitenlandse collega's klaar om de (afnemende!) Nederlandse vraag naar tafelaardappelen in te vullen. De dalende vraag naar frites, chips en andere cholesterolrijke snacks leidt tot een krimpende markt voor industrieaardappelen. Voedselpatronen wijzigen, waardoor de traditionele gekookte of gebakken aardappel vervangen wordt door op zijn best verpakte en bewerkte kant-en-klaar aardappelproducten en anders wel door pasta, rijst en dergelijke. De teelt van suikerhoudende gewassen is bijna een criminele activiteit

geworden door de problemen met overgewicht en diabetes in onze moderne, weinig fysieke inspanning vragende maatschappij.

De eisen van de consument veranderen: vraggestuurde ketens hebben de toekomst. Daarnaast worden de randvoorwaarden voor de teelt van gewassen voortdurend aangescherpt. Het mestbeleid zal onder invloed van de Europese Kaderrichtlijn Water nog strenger worden waardoor met name de akkerbouw op zandgronden het moeilijker krijgt. De landbouw moet verduurzamen en via 'cross compliance' komt er een prijskaartje aan tekortkomingen op dit vlak te hangen. Ook komt er steeds meer aandacht voor natuur, biodiversiteit en landschap. De afhankelijkheid van de Nederlandse consument van voedsel uit eigen land wordt 60 jaar na de Hongerwinter

nauwelijks nog beleefd. Daarentegen staan rust, ruimte, landschap, cultuurhistorie, koeien in de wei, schone lucht en water hoog op het verlanglijstje van recreanten. Dat biedt de landbouw kansen: voor een (kleine) groep agrariërs ligt de toekomst in beheer van kwetsbare gebieden, andere verbredingsactiviteiten en / of biologische landbouw. De meeste boeren zijn echter nog steeds in hart en nieren producent van voedsel en hernieuwbare grondstoffen.

Wijkers en blijvers

Het uitzicht op lange werkweken met een onzekere beloning trekt veel boerenzoons en –dochters niet aan. Een toenemend aantal akkerbouwers ouder dan 50 jaar heeft geen opvolger. De komende tien jaar komt er heel wat grond te koop. Dat is een kans voor de blijvers. Door bedrijfsvergroting heeft de landbouw de afgelopen 50 jaar de kostprijs van de producten weten te verlagen en het inkomen globaal op peil weten te houden. Dat is steeds gegaan ten koste van het aantal akkerbouwers. Bij de aanleg van de Noordoostpolder ging men

nog uit van een bewerkbaar areaal van 6 ha per arbeidskracht; 60 jaar later is het tienvoudige voor een akkerbouwbedrijf aan de lage kant. Het bedrijf van de opvolger moet twee keer zo groot zijn als dat van de voorganger om in reële termen hetzelfde inkomen te behalen. Het geïnvesteerde vermogen is echter meer dan twee keer zo groot, doordat niet alleen het benodigde areaal verdubbeld is, maar ook de grondprijs sterker is gestegen dan de inflatie. Bovendien zijn de eisen aan gebouwen en machines de afgelopen decennia toegenomen, mede door veranderende wensen van de boeren zelf wat betreft werkomgeving (trekkers met geconditioneerde cabines en dergelijke). Ook deze investeringen moeten terugverdiend worden bij afnemende marges. Door toenemende druk op opbrengstprijzen door liberalisatie op globaal marktniveau en prijzenoorlogen op Europees retailniveau, neemt de onzekerheid over terugverdien-capaciteit toe bij boer en bank. Niet iedere akkerbouwer die in bedrijfsomvang zou moeten groeien zal de benodigde financiering rond kunnen krijgen. Niet iedere opvolger die wel boer wil worden zal voldoende kunnen lenen om zijn of haar broers en zussen uit te kopen.

Voor veel bedrijfsbeëindigers in de akkerbouw was in het verleden de verkoop van hun bedrijf aan melkveehouders een uitkomst. Deze optie neemt echter in belang af, omdat ook de rendementen in de melkveehouderij dalen en de beroemde ‘zak geld’ die melkveebedrijven

bij uitkoop voor stedelijke of natuurbestemmingen ontvangen minder groot is dan voorheen. Er ontstaan inmiddels nieuwe financieringsvormen om het probleem van de financierbaarheid bij de groeiers en opvolgers op te lossen. Maar dan nog blijven de vragen: ‘Wat levert die schaalvergroting uiteindelijk op?’ en ‘Waar is het eind?’ Als we de akkerbouwer een rol willen geven in natuur- en landschapsbeheer, dan moet hij voldoende tijd hebben om die taak uit te voeren. Een bedrijf met 80 ha pootaardappelen klinkt aantrekkelijk, maar moet wel rondgezet worden qua poot-, selectie-, rooi- en afzetactiviteiten. Er zijn grenzen aan de draagkracht van mensen qua management en procesbesturing.

Ruimte voor topondernemers

Voor de Nederlandse akkerbouw zien de ontwikkelingen er al met al bedreigend uit. Schaalvergroting zal niet altijd een goed begaanbare weg zijn of slechts een onderdeel vormen van een pakket aan oplossingen waarmee de akkerbouwsector kan overleven. Hierbij is ondernemerschap cruciaal naast vakmanschap en managementcapaciteiten. Ondernemerschap betekent niet alleen de kansen en bedreigingen kennen maar ook de kracht en de zwaktes van het eigen bedrijf en van de eigen persoonlijkheid.

Ook in het verleden zijn er sombere beschouwingen over de toekomst van de akkerbouw in Nederland gehouden. Is de akkerbouw uit ons land verdwenen?

Nee, integendeel. Evenwel zijn het juist de ‘echte’ ondernemers die niet lamgelegd worden door trendanalyses, maar trendbreuken op hun eigen bedrijf en indirect wellicht ook in de sector teweeg brengen door nieuwe, soms zeer verrassende wegen in te slaan. Daarbij is het belangrijk dat deze vernieuwers voldoende ruimte krijgen om hun ideeën tot uitvoering te brengen. Als ze die ruimte niet krijgen, vliegen ze uit naar andere landen. De drempel voor emigratie is voor sommigen niet hoog. De sector zal dus onder voorwaarden overleven en in toenemende mate bestaan uit een relatief klein aantal topondernemers.

